

A
HERMAN
OTTÓ
MÚZEUM
ÉVKÖNYVE

LVIII–LIX. (2019–2020)

ANNALES
MUSEI
DE HERMAN
OTTÓ
NOMINATI
2019–2020

ANNALES MUSEI DE HERMAN OTTÓ NOMINATI

A HERMAN OTTÓ MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
LVIII–LIX.

MISKOLC
2020

Jahrbuch des Herman Ottó Museums, Miskolc (Ungarn)
Yearbook of the Herman Ottó Museum, Miskolc (Hungary)
Les Annales du Musée Herman Ottó, Miskolc (Hongrie)

Főszerkesztő:
SZOLYÁK PÉTER

Szerkesztette:
TÓTH ARNOLD

A szerkesztésben közreműködött:
BÉKÉSI GÁBOR–JAKAB MÁTYÁS ANDRÁS

Technikai szerkesztő:
TÍMÁR TAMÁS

ISSN 0544–4225

Borítóterv:
FEKETE RÓBERT, SZOLYÁK PÉTER

Lektorálta:
Dobrik István, P. Fischl Klára, Gödölle Mátyás, Gyulai Éva, Kuklay Antal, Kulcsár Gabriella,
Kunt Gergely, Raczky Pál, Tabajdi Gábor, Tringli István

Angol fordítás:
Dúró Tímea, Medve Csaba, Módis Péter, Tóth Arnold és a szerzők

Borítóképek (balról jobbra):

1. Ernst Gräser: Lottchen am Klavier. Kovács Sarolta zongoraművésznő portréja, 1910.
(Jeszenszky Géza tulajdona)
Ernst Gräser: Lottchen am Klavier. Portrait of Sarolta Kovács, pianist, 1910. (Property of Géza Jeszenszky)
2. A Numizmatikai Társulat által Leszih Andornak adományozott névre szóló emlékérem, 1961.
(Herman Ottó Múzeum, HOM HTD 84.48.56.)
*Commemorative medal awarded to Andor Leszih by the Society for Numismatics, 1961.
(Herman Ottó Museum, HOM HTD 84.48.56.)*
3. Egy parasztcsalád lakodalma: Haraszti István és M. Béres Mária házassági képe, Bódvavendégi, 1937. Veres József felvétele (Herman Ottó Múzeum, HOM Gynsz. 15/2012)
A Wedding of a Peasant Family: Marriage photo of István Haraszti and Mária M. Béres, Bódvavendégi, 1937. Photo by József Veres (Herman Ottó Museum, HOM Gynsz. 15/2012)

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma támogatta.

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja a miskolci Herman Ottó Múzeum
Felelős kiadó: Dr. Szolyák Péter PhD, múzeumigazgató
A kötet megjelenését gondozta: TT Play Kft., Tímár Tamás, Debrecen

Nyomda és kötészet: Kapitális Nyomdaipari Kft., Debrecen
Felelős vezető: ifj. Kapusi József ügyvezető igazgató

TARTALOM

<i>Előszó</i>	9
JAKAB Mátyás András–SIMON László <i>Leszih Andor emlékezete</i>	11
RÉGÉSZET	
CSENGERI Piroska–P. FISCHL Klára–HAJDÚ Melinda– LÁTOS Tamás–PUSZTAI Tamás–TÓTH Krisztián <i>Mezőkeresztes–Lapos-halom újkőkori településének roncsolásmentes kutatása</i>	19
P. FISCHL Klára–KOÓS Judit–MENGYÁN Ákos–SOMOGYI Krisztina <i>Vatta–Testhalom – Részekből egész</i>	41
B. HELLEBRANDT Magdolna <i>A Gáva-kultúra föld- és vízivára Prügy–Tökföldön</i>	65
SZÖRÉNYI Gábor András–PUSZTAI Tamás et al. <i>Hét metszet a Hernád folyó völgyéből.</i> <i>Az M30-as Miskolc–Kassa autópálya építését megelőző régészeti feladatellátás és kutatás</i>	103
CSENGERI Piroska–KERTÉSZ Gabriella Nikoletta <i>A Herman Ottó Múzeum régészeti kutatásai 2015–2016-ban</i>	149
TÖRTÉNETTUDOMÁNY	
TIHÁNYIOVÁ, Monika <i>A gombaszögi pálos kolostor</i>	191
GYULAI Éva <i>Pulszky Terézia és Malwida von Meysenbug rajzai az angliai emigrációban</i> <i>(Ventnor és környéke, Wight sziget, 1855–1856)</i>	205
FÁBIÁN Máté <i>A vármegye vezére. Borbély–Maczky Emil főispáni szerepfelfogásának alakulása</i> <i>a két világháború között</i>	243
KIS József <i>A Virág-ügy. Konceptió eljárás a miskolci jobboldali szociáldemokraták ellen</i>	253

GÁL Máté	
„Lobkovitz László megyei főelőadó úr ellen panasszal fordulok Elnök úrhoz.”	
Zavarok az Állami Egyháziügyi Hivatal vidéki működésében	269
SURÁNYI Béla	
Fejezetek a hazai állattenyésztés-politika történetéből (1867–1989)	281
NÉPRAJZ	
BODNÁR Mónika	
Üvegnegatívok Bódvavendégiből 3. Egy parasztcsalád lakodalma	305
MŰVÉSZETTÖRTÉNET	
HAJDÚ Ildikó–KÁKÓCZKI András	
Művészet, önkéntesség, múzeum.	
Fejezetek a képzőművészethez kapcsolódó civil szervezetek miskolci történetéből.....	323
HAJDÚ Ildikó	
Matyó asszony Miskolcon. Sóváry János szobrának története	341
PIRINT Andrea	
Arckép és önarckép. Dr. Nagy Róbert orvos-műgyűjtő portréja.....	355
VÁMOSI Katalin	
A tiszaiújvárosi Patrona Hungariae Római Katolikus Templom építéstörténete	371
KÖZLEMÉNYEK	
SZAKÁLL Sándor	
Aragonit utáni opál átalakok a tarcali dácsit köfajtából.....	389
HAZAG Ádám	
Vésett pengéjű kardok a Herman Ottó Múzeum történeti fegyvergyűjteményében.....	393
HIDEG Ágnes	
Kovács Sarolta zongoraművésznő (1891–1979).	
Adatok Miskolczy-Simon Jánosné / Thurzó Nagy Lászlóné életútjához.....	409
KURUCZ Ádám	
„Messze vagyok tőled rózsám, Aradon.”	
Radeczky Lajos szakaszvezető katonakönyve	419
PRÓKAI Margit	
Mérőföldkövek Miskolc közkönyvtárainak 140 éves történetében.....	445
VIGA Gyula	
Szabadfalvi József és a kézművesség kutatása	453
Szerzői útmutató	461

TABLE OF CONTENTS

<i>Preface</i>	9
JAKAB, Mátyás András–SIMON, László <i>In memory of Andor Leszih</i>	11
ARCHAEOLOGY	
CSENGERI, Piroska–P. FISCHL, Klára–HAJDÚ, Melinda– LÁTOS, Tamás–PUSZTAI, Tamás–TÓTH, Krisztián <i>Non-destructive research of the Neolithic settlement at Mezőkeresztes–Lapos-halom</i>	19
P. FISCHL, Klára–KOÓS, Judit–MENGYÁN, Ákos–SOMOGYI, Krisztina <i>Vatta–Téshalom – Assembling the whole from its parts</i>	41
B. HELLEBRANDT, Magdolna <i>Hillfort and water fortress of the Gáva-culture at Prügy–Tökföld</i>	65
SZÖRÉNYI, Gábor András–PUSZTAI, Tamás et al. <i>Seven sections from the Hernád Valley. The archaeological research project prior to the construction of the M30 motorway between Miskolc–Kassa</i>	103
CSENGERI, Piroska–KERTÉSZ, Gabriella Nikoletta <i>Archaeological research at the Herman Ottó Museum in 2015–2016</i>	149
HISTORY	
TIHÁNYIOVÁ, Monika <i>The Pauline Monastery of Gombaszög</i>	191
GYULAI, Éva <i>The drawings of Terézia Pulszky and Malwida von Meysenbug made in emigration to England (Ventnor and surroundings, Isle of Wight, 1855–1856)</i>	205
FÁBIÁN, Máté <i>The leader of the county. The development of Emil Borbély-Maczky's conception of the role of count between the two World Wars</i>	243
KIS, József <i>The Virág-affair. Conceptual trial against the right-wing social democrats in Miskolc</i>	253

GÁL, Máté	
<i>"I complain to Mr. President against the county's Chief Executive László Lobkovitz."</i>	
<i>Disruptions in the regional operation of the State Ecclesiastical Office.....</i>	269
SURÁNYI, Béla	
<i>Chapters from the history of Hungarian animal husbandry policy (1867–1989)</i>	281

ETHNOGRAPHY

BODNÁR, Mónika	
<i>Glass negatives from Bódvavendégi, Part 3. A wedding of a peasant family.....</i>	305

ART HISTORY

HAJDÚ, Ildikó–KÁKÓCZKI, András	
<i>Art, volunteering, museum. Chapters from the history of non-governmental organizations</i>	
<i>related to the fine arts in Miskolc</i>	323
HAJDÚ, Ildikó	
<i>"Matyó" mother in Miskolc. The story of the sculpture by János Sóváry</i>	341
PIRINT, Andrea	
<i>Portrait and self-portrait. Portrait of doctor-art collector dr. Róbert Nagy</i>	355
VÁMOSI, Katalin	
<i>The history of the construction of the Roman Catholic Church Patrona Hungariae in Tiszaújváros</i>	371

PROCEEDINGS

SZAKÁLL, Sándor	
<i>Opal pseudomorphs after Aragonite from the Tarcal Dacite quarry.....</i>	389
HAZAG, Ádám	
<i>Swords with engraved blades in the historical weapon collection of the Herman Ottó Museum.....</i>	393
HIDEG, Ágnes	
<i>Sarolta Kovács, pianist (1891–1979).</i>	
<i>Information on the life of the spouse of János Miskolczy-Simon / László Thurzó Nagy.....</i>	409
KURUCZ, Ádám	
<i>"I am far from you my rose, in Arad." Manuscript military book of Lajos Radecky</i>	419
PRÓKAI, Margit	
<i>Milestones in the history of public libraries of Miskolc</i>	445
VIGA, Gyula	
<i>József Szabadfalvi and the research of handicrafts</i>	453
<i>Author's guide.....</i>	461

A VIRÁG-ÜGY KONCEPCIÓS ELJÁRÁS A MISKOLCI JOBBOLDALI SZOCIÁLDEMOKRATÁK ELLEN

Kis József

Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, Miskolc

Absztrakt: A tanulmány célja a miskolci jobboldali szociáldemokraták elleni koncepciós eljárás, illetve utóélete ismertetése. Virág Sándor és társai ellen államellenes szervezkedés és kémkedés vádjával indult eljárás. Az Államvédelmi Hatóságnál történt kihallgatásaik során súlyos kényszer hatására tettek önmaguk és vádlott-társaik ellen vallomást, amelyek alapján 1950-ben súlyos börtönbüntetésre ítélték őket. Virág Sándor és társainak kiválasztása nem volt véletlen, mindannyian fontos tisztségeket töltöttek be a Szociáldemokrata Pártban 1945 után, néhányan már előtte is. A társaság 1955/56-ig volt börtönben, de az állambiztonság még hosszú évekig megfigyelés alatt tartotta tagjait.

Kulcsszavak: szociáldemokraták, konstruált perek, magyarországi sztálinizmus, Államvédelmi Hatóság, börtönvilág, 1956-os forradalom és szabadságharc, operatív megfigyelés

Virág Sándor 1897-ben született. 1919-ben vöröskatonaként másfél hétig részt vett Miskolc védelmében. 1923-ban lépett be az SZDP-be. 1945-ig jelentős szerepet nem töltött be a pártban, megismerte azonban annak helyi vezetőit, Rónai Sándort, Reisinger Ferencet, Poprádi Pált, Juhász Istvánt és Fülöp Józsefet, akikkel gyakran folytatott elméleti vitákat a párt miskolci központjában. 1945 februárjában Rónai Sándor felkérésére részt vett a párt szervező bizottságának újjáalakításában, ekkor titkári funkcióban a vidéki szervezéssel bízták meg. 1945. május 1-jén a párt Borsod vármegyei titkára lett.¹ Tisztségéből 1948. február 20-án váltották le, majd „jobboldali szociáldemokrataként” március 3-án a pártból is kizárták. Ekkor hivatalosan nyugdíjas lett, de jövedelem-kiegészítésként a házhelyén dolgozott, majd 1949-ben kisegítő éjjeliőrként helyezkedett el.²

Poprádi Pál 1898-ban született. 1916-ban szabadult fel acélöntőként. A Tanácsköztársaság idején vöröskatonaként részt vett a Miskolc körüli harcokban, a kommün leverése után másfél évet töltött

1. kép. Virág Sándor
(Herman Ottó Múzeum, HOM HTD 78.125.1.)
Fig. 1. Sándor Virág
(Herman Ottó Museum, HOM HTD 78.125.1.)

1 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 3.

2 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 13.

büntetőszázadban. 1922-ben került vissza az Ó-gyár acélöntödéjébe, ekkor lépett be a Szociáldemokrata Pártba. A pártban bizalmi teendőket látott el, 1932-ben a pártszervezet jegyzője, 1936-ban elnöke lett. 1944 márciusában rendőri felügyelet alá helyezték, majd 1944. október 16-án a nyilasok Szilvásváradra internálták. 1944. december 4-én szabadult. Ezután pártja színeiben nemzetgyűlési képviselő lett. 1946 szeptemberében a vasgyárból nyugdíjazták, politikai karrierje azonban folytatódott, az SZDP budapesti központjába helyezték, ahol az üzemszervezési osztály vezetésével bízták meg. 1948 márciusában kizárták a pártból, ekkor visszatért Miskolcra. 1948 decemberétől 1949 márciusáig a Kelet-európai Biztosító Intézetnél dolgozott üzletszerzőként, majd elbocsátották, s 1950 márciusában nyugdíját is megvonták.³

2. kép. Poprádi Pál
(Herman Ottó Múzeum, HOM HTD 78.125.1.)
Fig. 2. Pál Poprádi
(Herman Ottó Museum, HOM HTD 78.125.1.)

Juhász István 1899-ben született. A Tanácsköztársaság idején vöröskatona volt. A kommün bukása után munkásszázadba vonultatták, majd szabósegédként, illetve 1926-tól szabó kisiparosként dolgozott. Az SZDP-be 1919. február 1-jén lépett be, 1924 és 1948

között a miskolci szervezet pártvezetőségi tagja. 1934-től 1948-ig Miskolc város törvényhatósági bizottsági tagja. 1943-ban katonai büntetőszázadba hívták be. 1944 decemberében a kommunisták által irányított MOKÁN Komité tagja lett,⁴ majd 1945. március 29-én miskolci rendőrkapitány-helyettesé nevezték ki. 1945-ben tagja lett a nemzetgyűlésnek, emellett 1948-ig Borsod vármegye törvényhatósági bizottságának is tagja volt. 1948-ben kizárták a pártból. Ezután visszatért szabó szakmájában (Vida 1999, 252–253).

Jeviczky Károly 1896-ban született, s 1916 óta vett részt a munkásmozgalomban. 1919-ben izgatás vádjával 1 év 10 havi börtönre ítélték, majd 1923-ig rendőri felügyelet alatt állt. Ezt követően különböző bányákban dolgozott. 1945 januárjában ismét belépett a Szociáldemokrata Pártba, majd annak delegáltjaként megyei szakszervezeti titkárrá választották. 1946. augusztus 1-től 1948. március 1-ig az SZDP függetlenített vasgyári titkára volt, majd jobboldali magatartás ürügyével kizárták a pártból (Kis 2016, 144–145).⁵

Tasnádi Sándor és Pusztai László társaiknál jóval fiatalabbak voltak. Tasnádi 1920-ban született, a miskolci református gimnáziumban érettségizett, majd 1939-ben a ládi fatelepen helyezkedett el segédmunkásként. Később a Hercz Gépgyárban, majd Nyíregyházán, a postán teljesített szolgálatot. 1943. október 1-jén katonai szolgálatra hívták be. 1944 novemberében sebesülten átszökött a Vörös Hadsereghez, ahonnan hazaengedték. 1945 januárjától a miskolci I. sz. postahivatalnál dolgozott, ahol üzemi bizottság elnök lett. 1945. augusztus 1-jén lépett be a Szociáldemokrata Pártba, majd miután pártiskolát végzett, Virág Sándor vármegyei titkár a párt mezőkövesdi járási titkárává nevezte ki. 1948 júniusáig töltötte be tisztségét, a két párt egyesülése után visszatért a postahivatalhoz. 1949. november 25-én saját kérelmére a Nehézszerzőgépgyárba került bérstatistikusként.⁶

Pusztai László 1921-ben született. 1945-ben lépett be a Szociáldemokrata Pártba, ugyanekkor a MADISZ (Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség) egyik titkára, 1946 augusztusában a SZIM (Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom) miskolci titkára és országos vezetőségi tagja lett. Pártja képviselőként

3 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1./ /1. Poprádi Pál kihallgatása, 1956. április 5., 1956. április 14.

4 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1./ /1. Juhász István kihallgatása, 1956. április 23.

5 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1./ /1. Jeviczky Károly kihallgatása, 1956. április 2.

6 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1./ /1. Tasnádi Sándor kihallgatása, 1956. április 13.

több B-lista bizottság munkájában vett részt. 1948 márciusában kizárták az SZDP-ből.⁷

1950 júniusában országosan hajsza indult a jobboldaliaknak bélyegzett szociáldemokraták ellen, ekkor tartóztatták le Kéthly Annát, Kálmán Józsefet és másokat. Összesen 276 személyt internáltak, 151-et pedig elítéltek (VARSÁNYI 2011, 1). A vád általában háborús bűntett, államrend elleni szervezkedés és kémkedés volt. Ezen hadjárat keretében történt a miskolci szocdemek lefogása is. 1950. június 22-én Virág Sándort, Poprádi Pált, Juhász Istvánt és Tasnádi Sándort tartóztatták le.⁸ Utóbb további két fővel növekedett a társaság, július 5-én Jeviczky Károlyt, július 10-én Pusztai Lászlót is lefogták. Az adatok alapján valószínűsíthető, hogy eredetileg a történetben többször felbukkanó Tamás József is gyanúsított lett volna, ő azonban megneszelve, milyen sors rá vár, őrizetbe vétele előtt illegálisba vonult és 1956-ig a Dunántúlon Flekács János álnéven élt.⁹

Az egykori szociáldemokratákat már-már sablonosan háborús bűntettel, szervezkedéssel és kémkedéssel vádolták. Az alábbiakban ezen vádakot tekintjük át.

BESÚGÁS

A koncepció szerint a társaság egy része már a Horthy-rendszerben is a kommunisták, illetve a munkások ellen dolgozott, s a horthysta kémelhárító szervek besúgójaként tevékenykedett, s ezzel háborús bűntettet követett el. Eszerint Juhász István 1932-től a „felszabadulásig [...] mint a fasiszta kémelhárító szervek által beszervezett ügynök adatszolgáltatásaival a fasiszták kezére juttatta az illegális Kommunista Párt több tagját, akiket a politikai rendőrség letartóztatott, véresre vert és 5–6 évi fegyházbüntetésre ítéltetett. Rendszeres jelentéseket adott a különböző társadalmi megmozdulásokról, nyilvános ülésekről és a kommunisták minden tevékenységéről. Ezáltal tettese volt emberek törvénytelen megkínzásának.”¹⁰

Juhász mellett koncepciójuk szerint Poprádi Pál is hasonló tevékenységet látott el, s 1939-től 1944-ig

„tettese, illetve részese volt emberek törvénytelen megkínzásának azáltal, hogy mint a SZDP Diósgyőri vasgyári szervezete végrehajtó bizottságának tagja a fasiszta rendőrség kémelhárító szervek számára a munkások hangulatáról, a termeléshez való viszonyokról, a szovjet győzelmet várókról, a kommunistákról részletes írásbeli jelentéseket tett. Adatait provokációs úton szerezte és puhatolta ki. Besúgóí működésének eredményeként több munkást véresre vertek és huzamosabb ideig tartó szabadságvesztés büntetésre ítélték. Besúgóí működéséért rendszeresen havonta 50 pengő jutalmat kapott.”¹¹

Poprádi a bántalmazások hatására az ÁVH-n beismerte, hogy Kerner Antal¹² révén állt kapcsolatban a kémelhárítással, s rajta keresztül szolgáltatott információt az acélöntödében dolgozó kommunista munkásokról. Azt is bevallotta, hogy ezért Kerner Antaltól pénzjutalomban részesült. Poprádi vallomása során az ÁVH érdekes módon Rónai Sándor volt miskolci SZDP-titkár – ekkor a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának az elnöke – felől is érdeklődött, ami abba az irányba mutat, hogy a szociáldemokraták elleni koncepciók eljárások során lehetséges áldozatként az ő neve is felmerült. Popráditól azt akarták hallani, hogy Rónai „milyen adatokat szolgáltatott ki Polgár Károly volt detektívnek, amiről nekem tudnom kell, mint a Szoc. Dem. párt volt elnökének. Én ez ellen is tiltakoztam, azonban újabb megverésem után elmondottam, hogy 1943. év nyarán egy alkalommal, amikor felkerestem Rónai Sándort [...] lakásán, ott találtam nála Szabados nevű miskolci detektívet. Ezt látva üdvözlés után eltávoztam Rónai lakásáról. Ezt követőleg (sic!) másnap Rónai Sándort megkérdeztem, hogy Szabados detektív mit keresett lakásán, amire Rónai azt válaszolta, hogy Szabados detektíven keresztül Polgár Károly detektív felügyelőre kíván hatni, hogy ne üldözze a Szoc. Dem. pártot. Ezen vallomásomat azonban nem fogadták el és újabb verés után aláírtam egy olyan jegyzőkönyvet, hogy én Rónai Sándornak szolgáltattam adatokat, aki azután azt Szabadosnak, illetve Polgár Károlynak adta át és ezért én Rónaitól havi 30 Ft díjazásban részesültem. Azonban ez nem felelt meg a valóságnak, az egészről csak annyi volt

7 MNL BAZML XVII. 2. 923/1948.; ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Pusztai László kihallgatása, 1956. április 13.

8 Pusztai Lászlót vallomása szerint 1950. július 10-én fogták le. (ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Pusztai László kihallgatása, 1956. április 13.)

9 ÁBTL 2.1. – III/17/b. (T-8420/39.) Láng Lajos ügyében összefoglaló. 1960. március 8.

10 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

11 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

12 Diósgyőri szociáldemokrata vezető, 1923 és 1945 között a párt helyi elnöke. Az 1944-es nemzetgyűlés tagja, a szakszervezetek képviselőjében 1945-től Miskolc thj. és Borsod vármegye törvényhatósági bizottságának tagja. 1947. május 10-én hunyt el Budapesten. (*Szabad Magyarország*, 1947. május 13.)

igaz, hogy Szabados detektívet láttam Rónai lakásán és az, amit Rónai nekem erről mondott.”¹³

A vádak mellőzték a valóságot annak ellenére, hogy a Poprádival szembeni rágalmak 1945 óta ismertek voltak. A MOKAN politikai osztálya ugyanis 1945 elején az Ó-gyár katonai irodájában tartott kutatás során az iroda bizalmi embereinek neveit tartalmazó névsort talált, amelyen Poprádi neve is szerepelt.¹⁴ A névsort Nógrádi Sándor, a kommunista párt regionális titkára és Kerner Antal 1945 augusztusában Poprádinak is megmutatta.¹⁵ Poprádi a támadások hatására lemondott nemzetgyűlési mandátumáról, azt azonban a mentelmi bizottság érvénytelenítette. A Szociáldemokrata Párt is kivizsgálta az ügyet, de nem bizonyosodtak meg Poprádi „bűnösségéről”,¹⁶ sőt Szakasits Árpád egy diósgyőri munkásgyűlésen tartott beszédében hangsúlyozta: „Aki Poprádihoz nyúl, énhozzám nyúl.”¹⁷ Poprádi háború alatti tevékenységét az igazoló bizottság is felülvizsgálta, de az eljárás végén őt igazoltnak, vagyis ártatlannak mondta ki.¹⁸ Ennek ellenére a kommunisták továbbra is fenntartották „vádjaikat”. Jól jelzi ezt, hogy Poprádi egykori párt-társa, Rónai Sándor az MDP Központi Vezetőségének 1949. június 11-i ülésén – amelyen a Rajk-ügyről tájékoztatták a tagságot – is szóba hozta őt és rendőrspiclinek nevezte (ZINNER 2013, 357).

Az 1957-es perújítás során bebizonyosodott, hogy sem Poprádi, sem Juhász nem volt besúgó. Poprádi mellett többen kiálltak és közölték, hogy tudniuk kellett volna, ha Poprádi szolgálatot tett volna a parancsnokságnak.¹⁹ A végső érv azonban Somogyi Károlynak, a VKF 2 egykori őrnagyának az előadása volt, aki 1956-os meghallgatásán közölte, személyesen egyiküket sem ismerte, Poprádival is csak már 1952/53-ban, a gyűjtőfogházban találkozott rabként. Elismerte azonban, hogy mindkettő neve szerepelt a besúgók névjegyzékén, de ennek oka az volt, hogy mindketten üzem-, illetve csoportvezetők voltak, „és mint ilyeneknek hivatalból kellett bizalmi szolgálatot teljesíteni, illetve erre felettes hatóságoktól kaptam

utasítást. Határozottan kijelentem azonban, hogy sem Poprádi, sem pedig Juhász nekem semmiféle bizalmi szolgálatot nem teljesített és tőlem pénzt sem vettem fel” – vallotta.²⁰ Juhász nevének a felvétele még Somogyi magániparosként dolgozott, s nem vasgyári alkalmazott volt. Esetében az történt, hogy egyszerűen egy névrokonát vették fel a listára, s nem őt.²¹ Somogyi 1956-os kihallgatásán egykori terhelő vallomására is magyarázatot adott: „Túl legyenek a kihallgatáson, vállaltam, mivel ez nekem nem osztott és nem szorzott az ügyemben.”²²

Somogyihoz hasonlóan a váci börtönben életfogytiglani büntetését töltő dr. Polgár Károly, a „horhysta” politikai rendőrség volt detektívje, illetve csoportvezetője is tagadta, hogy Juhász, vagy Poprádi „B-emberek” lettek volna.²³ Ez azért is volt fontos, mert Juhással azt ismertette el az ÁVH, hogy Reisinger Ferenc, az ekkor már koholt vádakkal szintén börtönben lévő egykori SZDP elnök, Tuzson rendőrtanácsos nevében szervezte be, s több kommunista, így Frank Miklós, Altmann Gyula, Kuis Andor és a két Orosz-testvér tevékenységét kellett figyelemmel kísérnie.²⁴ Ezen személyekkel szemben épp dr. Polgár járt el, így hivatalból tudnia kellett volna, hogy kik vannak rájuk állítva.

A NÉPI DEMOKRÁCIA FEJLŐDÉSÉNEK SZABOTÁLÁSA

Röviden a fenti alcím szerint lehetne összefoglalni az ÁVH-s vádat. Konceptiójuk szerint a későbbi vádlottak a „felszabadulás” után nyíltan felléptek a „népi demokrácia”, s különösen a kommunisták ellen, bár ezen tevékenységüket önmagában még nem tekintették szervezkedésnek.

Az ÁVH-s koncepció szerint Virág Sándor 1946 elejétől 1948-as kizárásáig, felhasználva SZDP megyei titkári tisztségét, a városi és megyei vezető pártfunkciókba, de különösen Diósgyőr-Vasgyárba

13 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Poprádi Pál kihallgatása, 1956. április 5.

14 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Huzsvári Kálmán tanúkihallgatása, 1956. április 23., Kiss József tanúkihallgatása, 1956. április 27.

15 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Poprádi Pál kihallgatása, 1956. április 14.

16 *Felvidéki Népszava*, 1946. január 17.

17 *Felvidéki Népszava*, 1946. február 20.

18 *Felvidéki Népszava*, 1946. január 18.

19 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése.

20 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Somogyi Károly kihallgatása, 1956. április 10.

21 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Juhász István kihallgatása, 1956. április 23.

22 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Somogyi Károly kihallgatása, 1956. április 10.

23 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Dr. Polgár Károly kihallgatása, 1956. április

24 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Juhász István kihallgatása, 1956. április

„ellenforradalmi jobboldali szociáldemokratákat helyezett el”, akiknek közreműködésével „a népi demokrácia fejlődésének meggátolására és a már elért eredmények aláaknázására szabotálta a termelést. Az üzemekben kommunistaellenes, antiszemita hangulatot teremtett.”²⁵ Az állítások egy része nem igazolható. Virág a felsoroltak közül mindössze a „kommunistaellenes” hangulat teremtésével volt vádolható a tekintetben, hogy valóban ellenezte a kommunista és a szociáldemokrata pártok fúzióját, s véleményének a párt végrehajtó bizottsági és országos pártválasztmányi ülésein is hangot adott. „Azt hangoztattam, hogy a két párt egyesülésének az alapfeltételei még nincsenek meg a szociáldemokrata munkásság tudatában. Egyéb ok a kizárásomra egyáltalán nem forgott fenn.” – emlékezett vissza 1956-os kihallgatásán.²⁶

Az ÁVH szerint Virághoz hasonlóan volt vádolható Juhász István is, aki 1945-ben az SZDP megyei szervezetének elnöke lett, s ezen funkciójában a „dolgozókat a népi demokrácia ellen hangolta.”²⁷ Jeviczky Károly szerintük szintén a „fasiszta jobboldali”-akat támogatta: „1945. júniusától 1946. júliusáig az SZDP Diósgyőri Vasgyári szervezetének titkári beosztásában többnyire népellenes, fasiszta jobboldali szociáldemokratákat juttatott be kulcspozíciókba.”²⁸ Pusztai Lászlóval pedig azt vallatták be, hogy Juhász István utasítására „igyekezett a befolyása alatt álló fiatalokat a népi demokráciával szembeállítani.”²⁹

A vádak utóbb alaptalannak bizonyultak annak ellenére, hogy a tanúk 1956-ban is megerősítették többségükben, hogy Virág, Poprádi és Jeviczky kommunistaellenesek voltak és ellenezték a pártegyesülést, amit a szociáldemokrata párt jelentősen nagyobb tagszámmal, illetve választásokon elért támogatásával indokoltak. Egyikük kifejezetten élesen fogalmazott: „Tény az, hogy Juhász, Virág, Jeviczky a felszabadulás után a legfanatikusabb kommunista-ellenesek voltak.”³⁰ Egy másik tanú is megerősítette ezt Jeviczky Károlyra vonatkozóan, aki szerinte vasgyári szocdem párttitkárként a „gyűléseken a legélesebben támadta

a kommunista pártot és harcolt az ellen, hogy a fúzió ne történjen meg. Konkrétan emlékszem egyes kijelentéseire, [...] ilyen volt pl. az, amikor azt mondta, hogy ‚mit akarnak a kommunisták az ő 16%-ukkal’. Beszédei során a legnagyobb ellenszenvvel nyilatkozott a kommunista párttól.”³¹ Jeviczky egy másik tanúvallomás szerint „mindig szívügyének” tekintette a két munkáspárt közötti jó kapcsolatot, 1948-ban azonban, amikor a szocdemeket leváltották az Üzemi Bizottságok éléről, egy röplapot készített „Csak azért is harcolunk az erőszak ellen” szöveggel.³²

A vádlottak közül Pusztai László érdekében készült egyedül egy akkor kifejezetten pozitívnak értékelhető „Feljegyzés”, az akkor már régóta a fővárosban dolgozó Kopácsi Sándor rendőrezredestől. Kopácsi ebben tanúsította, hogy Pusztai „Több akcióban részt vett a kommunista ifjakkal együtt a Madiszba befurakodott reakciókkal szemben. Munkájára jellemző volt az, hogy a kommunistákkal jól együttműködött és ennek is volt köszönhető, hogy a miskolci Madisz a legjobbak között volt elkönyvelve az ország ifjúsági szervezetei között.” Kopácsi szerint Pusztai kifejezetten ellenezte, hogy az SZDP önálló ifjúsági szervezetet alakítson, s amikor sor került a SZIM (Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom) létrehozására, néhány hétig a MADISZ-ban tartotta a szocdem fiatalokat. Pusztait ezért egy ifjúsági csoporttal Belgrádba küldték, s „távolléte alatt vonultak ki a szociáldemokrata ifjak a Madiszból.”³³

A „népi demokrácia fejlődésének meggátolására” irányuló vádak végül 1957-ben a Legfelsőbb Bíróság is cáfolta: „A tárgyaláson kihallgatott tanúk egy része vallotta, hogy a vádlottakat általában a szociáldemokrata párt jobbszárnyához tartozó egyéneknek tartották, azonban semmiféle konkrét bizonyíték nem merült fel arra vonatkozólag, hogy bűncselekményt képező módon tevékenykedtek volna saját munkaterületükön a vádbeli időben.”³⁴

Szintén a „demokratikus” élet kialakulásának szabotálásaként tekintett a hatalom az 1946-os miskolci lincselésekre, amelyek az 1950-es vádak szerint szintén Virág és társai lelken száradtak. A vádirat szerint

25 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

26 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 3.

27 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

28 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

29 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Pusztai László kihallgatása, 1956. április 2.

30 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Kaunitz Béla tanú kihallgatása, 1956. április 16.

31 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Huzsvári Kálmán tanú kihallgatása, 1956. április 27.

32 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Szedlák József tanú kihallgatása, 1956. április 7.

33 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Feljegyzés. Budapest, 1956. április 23. Készítette Kopácsi Sándor rendőrezredest, főosztályvezető

34 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

Virág „Tervszerű aknamunkájának eredményeként Miskolcon 1946. év nyarán véres fasiszta zendülés robbant ki, melynek folytán a fellázított tömeg a rendőrség politikai osztályának egyik tisztjét meggyilkolta, az internálótáborból fasisztákat szabadított ki.”³⁵ Szerepe volt azonban a koncepció szerint a lincselésben Poprádi Pálnak és Juhász Istvánnak, akik állítólag tevékenyen részt vettek „a miskolci fasiszta véres zendülésben.” Poprádi ráadásul szerintük vezető szerepet is töltött be.³⁶

A valóság természetesen más történetet idéz elénk. Virág 1956-os kihallgatásai során élesen tagadta a vádat, s közölte: „Nekem az egész felvonuláshoz semmi közöm nem volt.”³⁷ Virág részletesen beszámolt arról, hogyan próbálta megakadályozni, hogy szociáldemokraták is részt vegyenek a lincselés előtti felvonuláson, illetve arról, hogy a Gömöri pályaudvaron a kommunista Kovács Istvánnal és Szkladán Ágostonnal együtt felhívást intézett a dolgozókhoz, amelyben a munkahelyükre való visszatérésre kapacitált.³⁸ Juhász István részben nem is lehetett érintett, hiszen az első lincselés idején még Budapesten tartózkodott, augusztus 1-jén pedig nyilvánosan elítélte a történeteket.³⁹

ÖSSZEESKÜVÉS

Virág 1948-as kizárása után a vádirat szerint „a népköztársaság hatalmának megdöntésére Borsod vármegye területén a jobboldali szociáldemokratákból széleskörű ellenforradalmi csoportot szervezett. Az irányítása alatt álló miskolci ellenforradalmi csoport a hatalom átvételét készítette elő és ennek érdekében főleg üzemi vonalon folytatott romboló propagandával és kártevással a termelést szabotálta. Az összeesküvés közvetlen célja a kémtevékenységeken kívül a munkafegyelem lazítása, a munka termelékenységének csökkentése és ezen keresztül a népi demokrácia belső erejének gyengítése, végső sorban pedig a népköztársaság hatalmának megdöntése volt. Az összeesküvő csoport tagjait, összefogta, különböző helyekre illegális

tanácskozásra összehívta, számukra utasítást adott. A normarendezést ügynökeiken keresztül a munkások körében úgy tüntette fel, hogy az a munkásság ‚kizsákmányolását’ célozza. Ellenséges hangulatot szított a darabbérezés bevezetésével és a munkaversennyel kapcsolatban is. Az amerikai rádió hazug rémhíreit terjesztette. A munkások körében háborús pánikot idézett elő és ezáltal termelést lényegesen csökkentette.”⁴⁰

A szervezkedésben a koncepció szerint minden egyes vádlott részt vett. Így Poprádi Pál „1948. év februárjában kapcsolódott be a Virág Sándor vezetése alatt álló összeesküvésbe, és abban tevékeny működést fejtett ki. Részt vett az összeesküvés bizalmas tanácskozásain és az ott hozott határozatokban. A határozatoknak megfelelően a munkások körében végzett aknamunkájával, főleg a munkafegyelem lazításával a termelésben súlyos zavarokat idézett elő.”⁴¹ Juhász István pedig „részt vett a csoport illegális tanácskozásaiban. Romboló tevékenységet fejtett ki a termelés terén. Lázított a munkaverseny, a Sztahanov-mozgalom, a norma és darabbérezés kérdésével kapcsolatban.”⁴² Jeviczky Károly, mint „a Virág Sándor vezetése alatt álló összeesküvés tagja, tevékenységet fejtett ki a munkások körében a munkafegyelem lazítása és a termelés csökkentése céljából. Részt vett az összeesküvés konspiratív jellegű tanácskozásaiban. Az ott hozott határozatoknak megfelelően, mint csoportvezető béfelelős a számára megbízható munkások normáját úgy állapította meg, hogy azok 50%-os illegális fizetéstöbblethez jutottak, ezáltal a nemzetgazdaságot súlyosan megkárosította. Részt vett a rémhírterjesztésben. Lázított a normarendezés ellen, elégedetlenséget szított a munkások között és a termelést a számára minden rendelkezésére álló eszközzel csökkentette.”⁴³ Az összeesküvésben Tasnadinak nem szántak nagy szerepet, mindössze azzal vádolták, hogy tagként „részt vett az összeesküvés illegális tanácskozásaiban és az összeesküvés számára megbízható ellenforradalmi szociáldemokraták kiválasztásában.”⁴⁴ Pusztai László azonban szerintük fontos szerepet töltött be: „részt vett az összeesküvés tanácskozásaiban. 1949. év nyarán Poprádi lakásán

35 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

36 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

37 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 3.

38 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 13.

39 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Juhász István kihallgatása, 1956. április

40 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

41 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

42 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

43 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

44 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

tartott összejöveteleken közreműködésével határozták el, hogy a jobboldali szociáldemokratákat minél nagyobb számban kell az összeesküvés számára beszervezni és felhasználni.⁴⁵

A szervezkedésre vonatkozó vádak sem fedték a valóságot. A kihallgatáson „szervezkedésnek vették azt, hogy volt szociáldemokrata barátaimmal összejártunk. [...] soha nem beszéltünk a rendszer ellen, hanem mindég arról beszéltünk, hogy igazságtalannak tartottuk a pártból való kizárásunkat, emiatt el voltunk keseredve és saját sorsunkat jövőnket latolgattuk, és arról tárgyaltunk, hogy sokan baloldali szocdemeknek játszották meg magukat, de ezek nagy részét mi karrieristáknak tartottuk.” – emlékezett vissza Virág Sándor 1956-ban.⁴⁶

Igazából annyi történt, hogy miután Virágékát kizárták a Szociáldemokrata Pártból, s többen elvesztették állásukat is, gyakran kijártak telkükre, hogy ott zöldséget termesszenek. Virág, Juhász, Poprádi és Tamás József ugyanis a Csabai kapui Művésztelepen házhely céljára szolgáló egymás melletti telkekkel rendelkeztek, így ott gyakran összefutottak és esténként összejártak. Leginkább közös sorsuk hozta őket össze, akár a hozzájuk kilátogató, s a pártból szintén kizárt Jeviczky Károlyt, Pusztai Lászlót, Szedlák Józsefet és Fauszt Pétert. A volt szocdemek – egyúttal baráti társaság is – többször beszéltek sérelmeikről, pártból való kizárásukról, „a jövő kilátástalanságáról”. A beszélgetések politikai tartalmát Virág egyik 1956-os kihallgatásán a következőképp összegezte: „valamennyien kinyilvánítottuk abbeli véleményünket és óhajunkat, hogy a későbbiek folyamán a Szociáldemokrata Párt újból külön fog működni a Kommunisták Párttól, mint a két munkáspárt egyesülése előtti időben. Ezt a lehetőséget úgy képzeltük el, hogy Magyarországon is egy úgynevezett polgári demokratikus rendszer fog bekövetkezni a világpolitikai helyzet alakulása eredményeképpen. Ebben a polgári demokráciában a pártok legalísan fognak működni, a parlamentális harcok következtében valósul meg a szocializmus. [...] Azt reméltük és erről beszéltünk is, hogy Magyarországon megváltozik az 1948 után bekövetkezett politikai helyzet és Nyugathoz hasonló polgári demokratikus rendszer lesz.”⁴⁷ Poprádi 1956-os kihallgatásán politikusabban, bár kevésbé hihetően nyilatkozott:

„Mindnyájunknak egyformán az volt a felfogásunk, hogy a szembenálló felek nyugat és kelet meg fognak egyezni és ennek következtében bekerülhetünk a Magyar Dolgozók Pártjába.” Azt azonban ő sem tagadta, hogy Virág és Tamás azt hitte, hogy polgári demokrácia lesz, amelyben az SZDP újra legalísal pártként működhet.⁴⁸

A Csabai kapun kívül is több alkalommal találkoztak, így 1949 augusztusában Tamás József diósgyőri szőlőjében, 1950 májusában pedig Tamás egyik ismerőjének, Sasvári Józsefnek az avasi pincéjében – más adat szerint a Dudujkán lévő szőlőjében – jöttek össze, de ezek során sem volt szó sosem államellenes összeesküvésről.⁴⁹ Az összejöveteleken a vádlottakon kívül Szedlák József, Fauszt Péter és Moticska János vett részt.⁵⁰ A Dudujkán Tamás József felvetésére arról határoztak, hogy havonta összeadnak valamennyi pénzt, legalább 10 forintot és azzal fogják segíteni rászoruló helyzetben lévő társaikat. Virág és Poprádi ugyanis ekkorra elvesztették nyugdíjukat.⁵¹ A pénz össze is adták, azonban abból már senki sem kaphatott, mert időközben a társaság nagy részét őrizetbe vették.⁵²

A KÉTHLY-KAPCSOLAT

A szervezkedés során kulcsfontosságú volt, hogy azt valamely országos vezetőhöz tudják kapcsolni, s ez magától értetődően adódott, hiszen a társaság több tagja valamilyen módon kapcsolatban állt Kéthly Annával, akit épp Virágék előtt tartóztattak le, 1950. június 9-én. A koncepció így a következőt állapította meg Virág Sándorral kapcsolatban: „1949 áprilisában az összeesküvés tagjainak határozatára felvette a kapcsolatot Kéthly Annával. Beszámolt előtte az összeesküvés állásáról és munkájáról, megbízta az összeesküvés felső irányításával, összekötőként Juhász Istvánt és Pusztai Lászlót jelölte ki. Az általa kezdeményezett összeesküvést egészen letartóztatásáig vezette.”⁵³

45 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

46 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 3.

47 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 13.

48 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Poprádi Pál kihallgatása, 1956. április 14.

49 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

50 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Poprádi Pál kihallgatása, 1956. április 14.

51 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Juhász István kihallgatása, 1956. április

52 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

53 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

A vádirat szerint Juhász István „Virág Sándor megbízásából összeköttestést tartott fenn az összeesküvő csoport és Kéthly Anna között. Kéthly Annának beszámolt az összeesküvés állásáról és végzett munkájáról. Egy alkalommal röplapot is hozott Kéthly Annától az összeesküvés számára és átadta Virágnak terjesztésre.”⁵⁴ Később azonban Pusztai László lett helyette az összekötő: „Az összeesküvés vezetője, Virág Sándor rajta keresztül tartotta a kapcsolatot az összeesküvés felső irányítójával, Kéthly Annával. A pesti lakásán felkereste Kéthly Annát, tájékoztatta az összeesküvés állásáról, végzett munkájáról stb. Kéthly Annától az illegális segélyalapról 300 forintot vett át és juttatott el segély címén Poprádi Pál kezeihez.”⁵⁵

Kéthlyvel valóban többeknek volt – akár évek óta tartó – kapcsolata. A kapcsolatfelvétel pedig abból adódott, hogy a miskolci szocdemek 1949 elején azért is kezdtek el érdeklődni Kéthly felől, mert olyan híreket hallottak, hogy nyugatra szökött. Kéthlyt budapesti lakásán először Virág Sándor kereste fel 1949 áprilisában, majd októberben. A már háttérbe szorított Kéthly állítólag hűvösen fogadta a látogatást.⁵⁶ Virág tájékoztatta a pártból kizárt miskolciak nehéz helyzetéről, arról, hogy nem tudnak elhelyezkedni, munkát találni. Erre Kéthly sem tudott semmi vigasztalót mondani, hiszen ő is hasonlóan nehéz anyagi helyzetben volt.⁵⁷ Virág beszámolt továbbá arról, hogy levelezésben van a nyugatra menekült Bánkuti Józseffel (bár ezt Kéthly 1956-ban tagadta), valamint arról, hogy Poprádival és Juhással néha összejárnak. Utóbbit Kéthly is támogatta azzal, hogy „erősítsük egymást és erősítsük egymásban a szociáldemokrata tudatot.”⁵⁸ Ezen túl a nyugaton lévő szociáldemokraták közötti civakodásról beszéltek,⁵⁹ összeesküvésről természetesen szó sem volt. Kéthly az egyik alkalommal átadott egy, a Peyer és Bán közötti viszálykodásról szóló tájékoztatót. Ez utóbbit később úgy állították be, hogy azzal az utasítással adta azt át, hogy Virág azt a miskolciak körében terjessze.⁶⁰

1950 tavaszán Juhász István kereste fel Kéthlyt. Később azzal vádolták Juhászt, hogy a találkozón kapott Kéthlytől terjesztésre egy röplapot, ez azonban nem volt igaz.⁶¹ Bár Kéthly 1956-ban tagadta, hogy ismerte volna Pusztai Lászlót,⁶² utóbbi elmondása szerint még az SZDP központjából származott ismeretségük és fel is kereste Kéthlyt. Pusztai ekkor beszámolt Virág, Poprádi és Juhász helyzetéről, majd a mintegy 10 perces beszélgetés után Kéthly 300 forintot adott át neki azzal, hogy juttassa el Poprádinak. Pusztai így is tett, Poprádinak hamarosan átadta a pénzt.⁶³ A pénzküldemény azért is volt fontos, mert azt a tárgyalás során úgy állították be, hogy azt igazából a szervezkedés céljaira szánta, s nem Poprádinak.⁶⁴

A Legfelsőbb Bíróság az 1957-es perújításon mindössze annyit látott igazoltnak, hogy Virágék közül többen jártak Kéthlynél, de „hogy ezt ellenséges cézzal tették volna, arra semmiféle megnyugtató bizonyíték nem merült fel” – szól az ítélet.⁶⁵ Ezen vádak tehát szintén hamisak voltak.

KÉMKEDÉS

A háborús büntett, a rendszer megdöntése nem a leg súlyosabb vád volt Virágék ellen, a koncepció szerint kémkedtek is: „1948. év végétől kezdve kémkapcsolatot épített ki az amerikai hírszerző szervek ügynökeként működő nyugatra szökött jobboldali szociáldemokratákkal. Vegyi úton írt kémjelentéseket juttatott ki megbízóinak a Diósgyőri Vasgyár, valamint az iparvidék üzemének termelésére, a gyártott katonai, főleg tüzérségi felszerelésekre, a dolgozók hangulatára, stb-re vonatkozóan. Ezeket az adatokat a nemzeti vállalat alkalmazásában álló összeesküvő társaitól szerezte be. Ezek katonai titkot képeztek és így az ország érdekeit súlyosan sértették és veszélyeztették. Kémtevékenységébe több társát is beszervezte és konspiratív úton érkezett válaszokat előttük ismertette.” A kémkedést a vádirat szerint Virág a disszidált Bánkuti József volt

54 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

55 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

56 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Poprádi Pál kihallgatása. 1956. április 5.

57 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Kéthly Anna tanúkihallgatása. 1956. április 10.

58 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 3.

59 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 13.

60 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Kéthly Anna tanú-

kihallgatása. 1956. április 10.

61 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Juhász István kihallgatása. 1956. április

62 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Kéthly Anna tanúkihallgatása. 1956. április 10.

63 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Pusztai László kihallgatása. 1956. április 2.

64 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Poprádi Pál kihallgatása. 1956. április 5.

65 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

szociáldemokrata járási titkáron keresztül valósította meg, akivel titkos levelezést folytatott le, s aki azokat „egy imperialista hatalom részére továbbította”.⁶⁶

A vád szerint Poprádi Pál 1948–1949-ben, Juhász István 1949–1950-ben, valamint Jeviczky Károly adott át Virágnak „az ország érdekeit súlyosan veszélyeztető katonai titkot képező adatokat” a Diósgyőr-Vasgyár termelésére, a munkások hangulatára és általában a politikai és gazdasági helyzetre vonatkozóan. Poprádi ezen túl „rendszeresen részt vett az amerikai hírszerzőszervek számára rejtjeles írással külföldre küldött kémjelentések összeállításában.” Virág pedig „az általa átvett és főleg a gyár termelésére, a munkásság hangulatára vonatkozó adatokat rejtjelezetten juttatta ki az imperialisták kémszervezeteihez külföldre.”⁶⁷

Tasnádi Sándor „1949. év végén Virág Sándortól az imperialista kémszervezetekhez leendő továbbítás végett az ország érdekeit veszélyeztető és katonai titkos képező adatokat vett át a diósgyőri gyár termelésére, a munkások hangulatára és az általános politikai helyzetre vonatkozóan. Az átvett és a diósgyőri vasgyár dolgozóitól szerzett adatokat egy előre elkészített közömbös tartalmú, gépelt levél sorai közé titkos írással írt levélben külföldre küldte.”⁶⁸

Pusztai László pedig „1949. év tavaszán Virág Sándor, illetve Tasnádi Sándor felkérésére nagyított sorokkal közömbös tartalmú levelet gépelt. Nevezettek előzően ismertették előtte, hogy a sorok közé vegyi úton kémadatokat kívánnak kijuttatni az imperialisták kémszervezetének szolgálatában álló jobboldali szociáldemokratáknak. Tasnádi a Pusztai által írott levél sorai közé a kémadatokat rejtjelezve beírta és azt külföldre küldte.”⁶⁹

A történet alapját az képezte, hogy Bánkuti József, az SZDP volt edelényi járási titkára 1949 elején nyugatra szökött, attól tartva, hogy „ellenségei” koholt váddal (sikkasztás) akarják bebörtönözni. Bánkuti 1949. március 24-én Innsbruckból küldött levelével kezdeményezte a kapcsolatfelvételt Virággal. Tudván, hogy Virág levelezését figyelhetik, Bánkuti Boldizsár nevű testvérével küldött egy levelet neki, amelyben közölte, hogy későbbi üzeneteit „melegíteni kell, és minden valószínűség szerint ebben a levélben volt az

is, hogy a levél titka citrom. Amikor a lányom címére érkezett levelet megkaptam, azt az előző levélben jelzettek szerint felmelegítettem, s ekkor láttam, hogy a sorok között sárga színű írt szöveg van. Ekkor jöttem rá, hogy a levél citrommal van írva.”⁷⁰

Bánkuti ugyanis egyszer Láng Lajos, egyszer Virág leánya, özv. Horváth Lajosné, majd hármat Tasnádi Sándor feleségének leánykori nevére küldött. (Láng Lajos rosszállását fejezte ki amiatt, hogy rajta keresztül kívánják lebonyolítani levelezésüket.) Bánkuti a közömbös tartalmú szövegek sorai közé citrommal írt bizalmas gondolatokat az emigráns szociáldemokrata mozgalomról, illetve a politikai helyzetről. Virág hasonlóképp válaszolt neki. A levelezésről Virág 1949-ben kétszer is beszámolt Kéthly Annának, ő azonban közömbösséget mutatott, „egyedüli megjegyzése az volt, hogy amit csinálok, saját magam szakállára csinálom” – vallotta Virág 1956-ban.⁷¹

A levelezésről tudott Poprádi és Juhász, egy citrommal való levél megírásában segédkezett Virágnak Tasnádi, egyet pedig Pusztai László gépelt le „ritka sorokkal”, hogy azok közé citrommal írhasson Virág.⁷² Poprádi 1956-os elmondása szerint kezdettől helytelenítette a titkos levelezést, kémkedésre gyanakodott és felszólította Virágot annak beszüntetésére.⁷³

Bánkuti 1949. október 29-én Bán Antalra, az emigráns szociáldemokraták vezetőjére hivatkozva levélben arra kérte Virágot, hogy tájékoztassa őt „Diósgyőr, Ózd, Borsodnádásd, Salgótarján ipari dolgozóinak hangulatáról. Felteszi a kérdést, hogy kire lehet számítani Poprádi, Jeviczki és Juhászon kívül, majd felszólítja Önt, hogy különböző csoportokat szervezzen.”⁷⁴ Virág a levelet megmutatta Poprádi Pálnak, aki annak tartalmáról Juhász Istvánnak is beszámolt. Poprádiék határozottan tiltakoztak az ellen, hogy bármibe bevonják őket, s maga Virág is megígérte nekik, hogy megszakítja a kapcsolatot Bánkutival.⁷⁵ Minthogy hasonlóan nyilatkozott Jeviczky Károly is⁷⁶, Virág nyílt

66 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

67 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

68 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

69 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

70 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 3.

71 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 3.

72 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 13.

73 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Poprádi Pál kihallgatása, 1956. április 5.

74 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 13.

75 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Poprádi Pál kihallgatása, 1956. április 5.

76 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Jeviczky Károly kihallgatása, 1956. április 2.

levelezőlapot küldött Bánkutinak azzal, hogy címére több levelet ne küldjön.⁷⁷ Döntésében az is szerepet játszott, hogy 1957-es bírósági vallomása szerint ekkor már erősen gyanakodott Bánkutira, felmerült benne az is, hogy az ÁVH megbízásából egyfajta cselként levelezik vele, de az is, hogy külföldiek számára kémkedik: „Az utolsó levélből, amelyet Bánkuti írt, arra gondoltam, hogy ő az ÁVH-val egyetértésben vagy valamilyen külföldi hírszerző részére levelez. Ez csak az utolsó levélnél merült már fel bennem. [...] Bánkutiról még most sem hiszem el, hogy ő tiszta ember. Bánról még most is elhiszem azt, hogy ő nem ügynök. De hogy Bánkuti ügynök lenne, azt feltételezem.”⁷⁸

Bánkuti 1950. május 7-én még egy utolsó levelet küldött immár Párizsból, amelyben fokozottabb óvatosságra intette Virágot, tudatta új címét és felhívta a figyelmét arra, hogy „a borítékot úgy ragassza le, hogy hajszálat tegyen a boríték belső oldala felé.” Erre a levélre azonban Virág már egyáltalán nem válaszolt.⁷⁹

Az 1957-es perújítási eljárás során végül a bíróság megállapította, hogy a kémkedésre vonatkozó koncepció is többségében nélkülözi a valóságot. Elismerték, hogy Virág Bánkutival csupán személyes levelezést folytatott, azokban államtitkokat nem osztott meg, sőt – mindamellett, hogy megállapították, hogy a titkos írással lefolytatott levelezés gyanúra adott okot, „Nincs a levelekben semmiféle adat arra, hogy az általános politikai tájékoztatáson felül ipari kémkedésre hívta volna fel Bánkuti az I. r. vádlottat és rajta keresztül a bűnügy többi vádlottait is.” A bíróság külön megállapította, hogy a magánkisiparos Juhász István nem is tudott volna „munkahelyén megtudott” információkkal szolgálni Virágnak a vasgyárról, hiszen nem ott dolgozott.⁸⁰ Bár a bíróság megállapította, hogy Tasnádi valóban lemásolt egy levelet citromírással, s hogy Pusztai gépelt egy másikat, azt azonban nem látta bizonyítottnak, hogy a levelek államtitkot tartalmaztak volna.⁸¹

AZ ELJÁRÁS

Virág Sándor és társai ügyében a nyomozást Szamosi Tibor áv. százados (az ÁVH I/2. /Belső Reakció Elleni Harc/ Osztályának alosztályvezetője) csoportja folytatta le, felsőbb szinten Farkas Vladimir foglalkozott ügyükkel. Virágék letartóztatásának idején azonban olyan sok volt az őrizetes, hogy a vizsgálók nem tudták lefolytatni a kihallgatásokat. A csoport megerősítése érdekében ezért Vándor Tibor áv. századost vezényelték hozzájuk, aki 1949-ig a miskolci osztályon dolgozott és ismerte a szocdemek tevékenységét.

Virág Sándor őrizetbe vételi javaslatából következik, hogy az eredeti koncepció szerint „mindössze” szervezkedés miatt kívántak ellenük eljárni. Eszerint a mélyen kommunistaellenes Virág jobboldali szociáldemokrata funkcionáriusokkal konspirált, illegális összejövetelekre járt, valamint Kéthly Annával tartott kapcsolatot.⁸² Az eredeti koncepció tehát egy országosan Kéthly által vezetett, jobboldali szocdem összeesküvésről szólhatott, amelynek megyei vezetője Virág Sándor volt.

A koncepcióba azonban hamarosan bekerült a kémkedés is, miután Virág Sándor beszámolt a Bánkuti Józseffel való levelezéséről. A történetekre Vándor Tibor 1956-ban így emlékezett vissza: „Az őrizetesek közül emlékezetem szerint Virág volt az, aki legtragikusabban fogta fel helyzetét és teljesen megtört. Elmondotta, hogy csoportjuk nyugattal tartott fenn titkos kapcsolatot, nyugatról titkos írással írt levelekben utasításokat kaptak különféle adatok kijuttatására. [...] Virág vallomása szerint a nyugatról jött leveleket elégették, majd később beismerte, hogy azoknak egy része még mindig saját lakásán van elrejtve. Házkutatás során a még el nem égetett leveleket sikerült megtalálni. A bizonyítékok után a többi őrizetes is aláírtasztotta Virág vallomását.”⁸³

A kihallgatások során aztán megjelent a besúgás, vagyis a háborús büntett vádja, így teljessé vált a kép. A kialakított koncepció alapján sorra hallgatták ki a gyanúsítottakat, a vallomásokról feljegyzéseket készítettek, s a kihallgatók minden nap megkapták a „kihallgatás menetére vonatkozó irányelveket”, vagyis, hogy mire vonatkozóan szedjenek ki belőlük beismerő vallomást. A kihallgatásokban Vándor Tibor, s vélhetően Szamosi Tibor, Kovács István, Szamosi László,

77 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 13.

78 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Tárgyalási jegyzőkönyv, 1957. július 1–2.

79 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 13.

80 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

81 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

82 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Őrizetbe vételi javaslat. Budapest, 1950. június 21.

83 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Vándor Tibor kézzel írt feljegyzése. 1956. április 11.

valamint egy Gerendás⁸⁴ és egy Takács nevű ÁVH-s vett részt. A kihallgatók között nagy volt a fluktuáció, „előfordult, hogy egy-egy kihallgató egy-két napig hallgatott ki őrizettest, majd másokat és rövid idő múlva ismét más őrizettest kapott”.⁸⁵

Egykori kihallgatójuk, Vándor Tibor 1956-os feljegyzésében tagadta, hogy a gyanúsítottakkal szemben kényszert alkalmaztak volna: „A miskolci őrizetese kihallgatásánál fenytést alkalmazni nem kellett és tudtommal nem is alkalmaztak, miután Virág felderítő jellegű vallomása, majd az ügy legfontosabb részének a kémtevékenységnek dokumentálása után erre nem is volt szükség.”⁸⁶ Ezzel szemben Virág Sándorék kivétel nélkül kényszerre, bántalmazásra, fenyegetésre emlékeztek utóbb. Virág erről a következőképp számolt be 1956-os felülvizsgálati eljárása során: „Az első kihallgatásom alkalmával már nagyon kikaptam, majd a későbbi kihallgatásaim során azzal fenyegettek, hogy fiamat, lányomat is behozták, ott vannak a mellettem lévő cellában, a szemüvegemet is elvették, így nem is láttam, hogy tulajdonképpen mit írok alá, azt olvasták fel, amit akartak és amikor én tiltakoztam ellene, akkor durva sértegető kifejezéseket alkalmaztak velem szemben, így inkább aláírtam mindent. Amikor a végső jegyzőkönyv felvétele volt, amit egy fhdgy. készített el, mely alkalomkor tiltakoztam, hogy a jegyzőkönyvben foglaltak nem felelnek meg a valóságnak, ismételten a fhdgy. először durva szidalmazó szavakkal illetett, illetve fenyegetett, majd később enyhébb hangon azt mondta, hogy a jegyzőkönyveket nekem alá kell írnom, mivel mint értelmes embernek meg kell, hogy értsem, hogy a szociáldemokrata párt felszámolása folyik és nem reám van nekik szükségük, hanem az én vezéreimre Kéthly-ékre, ezt a párt kívánja tőlem és nem fogok annyi hónapot ülni, ahány esztendő fogok kapni a tárgyaláson. Az én vallomásomra csak azért van szükség, hogy azzal Kéthly angol kémügyét alátámasszák.”⁸⁷ 1957-ben a bíróság előtt pontosabban fogalmazott a vele szemben alkalmazott erőszakról: „A testi kényszer az kifejeződött talpverésben gumibottal, villanyozásban, falhoz állításban, kikötésben stb. Kétszer kaptam nagy verést.”⁸⁸

Hasonló kényszerről számoltak be társai is. Tasnádi 1956-ban megpróbáltatásaira csak utalt, s közölte, hogy vallomását „bizonyos módszer alkalmazása”, illetve „kilátásba helyezett módszer alkalmazása” miatt tette.⁸⁹ Jeviczky Károly mind 1956-ban, mind 1957-ben szüksézávan nyilatkozott, 1956-ban közölte, hogy a vizsgálat során vele szemben többször kényszert alkalmaztak,⁹⁰ 1957-ben pedig azt, hogy „beismerésemet verés hatására tettem és ennek a hatására írtam alá a jegyzőkönyveket is.”⁹¹ Röviden nyilatkozott 1957-ben Juhász István is: „A beismerésemet azért tettem, mert ütöttek. 1950. július 10-én az Andrási út 60-ba vittek. Ütöttek. Egy fhdgy és egy szds foglalkozott velem.”⁹² Pusztai László pedig közölte, hogy kényszer hatására tört meg: „Az Andrássy úton töltött idő hatása alatt azonban azt mondtam az előadónak, gépelje le a jegyzőkönyvet az általa kívánt formában és én azt alá fogom írni és a tárgyaláson is annak értelmében fogok vallani. Ezt a kijelentésemet félelem hatása alatt tettem. Testileg és lelkileg rám gyakorolt behatások következtében voltam megfélemlítve.”⁹³ Pusztai 1957-ben is lényegében hasonlóképp számolt be megpróbáltatásairól a bíróság előtt, s elkövetőként – név nélkül – egy őrnagyot jelölt meg.⁹⁴

Poprádi Pál már 1956-ban részletesen beszámolt a vele történekről. Vallomása szerint az eljárás során olyan fizikai és lelki tortúrán ment keresztül, hogy még az üres jegyzőkönyvet is aláírta volna. „Úgy az Andrássy úti, mint a Csengeri utcai kihallgatásom alkalmával, illetve lehet, hogy az Aradi utcában volt, kihallgatóm egy alacsony zömök fhdgy.-nál tiltakoztam is a jegyzőkönyvben felvetekkel kapcsolatosan, azonban éjszakánként feltartott kezekkel kellett állnom a cellában, továbbá gumibottal is verték a talpamat, így aláírtam mindent.” Poprádi beszámolójából tudjuk, hogy az Andrássy utcán négy személy bántalmazta addig, míg bevallotta, hogy besúgó volt a Horthy-rendszerben.⁹⁵ 1957-ben a bíróság előtt

84 Azonos lehet Gerendás Iván áv. őrnaggyal.

85 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Vándor Tibor kézzel írt feljegyzése. 1956. április 11.

86 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Vándor Tibor kézzel írt feljegyzése. 1956. április 11.

87 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 3.

88 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Tárgyalási jegyzőkönyv, 1957. július 1–2.

89 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1.) /1. Tasnádi Sándor kihallgatása, 1956. április 2.

90 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Jeviczky Károly kihallgatása, 1956. április 2.

91 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Tárgyalási jegyzőkönyv, 1957. július 1–2.

92 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Tárgyalási jegyzőkönyv, 1957. július 1–2.

93 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Pusztai László kihallgatása, 1956. április 2.

94 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Tárgyalási jegyzőkönyv, 1957. július 1–2.

95 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Poprádi Pál kihallgatása, 1956. április 5.

elmondását kiegészítette: „Velem szemben fizikai és lelki terrort alkalmaztak. A pártra is hivatkoztak, ütöttek vertek, egy őrnagy volt az, akire emlékszem.”⁹⁶

A kihallgatásokon kívül az ÁVH arról is gondoskodott, hogy a vádlottak a bíróság előtt is megerősítsék korábbi elmondásukat. Virágot, akit 1950. július 27-én szállították át a Margit körüti katonai fogházba, az őt eddig kihallgató főhadnagy az elkövetkező három hétben – a tárgyalásig – ötször kereste fel, részben újabb ügyek után érdeklődve, részben pedig azért, hogy közben tartsa: „azzal fenyegetett, hogyha valamit a tárgyaláson visszavonok abból, ami a végső jegyzőkönyvben van, akkor visszavitet az Andrási útra és ott fogok megrohadni”. Augusztus 18-án volt meg a tárgyalásom, melyet megelőzőleg kb. 2 nappal a fhdgy. átadta nekem a vádiratot és ekkor szemüveget is kaptam, hogy azt tanuljam meg s ugyanekkor azt mondta, hogy az utolsó szó jogán mondjam azt, hogy a szoc.-dem. párti vezetők nagypolgári életmódot folytattak és Kéthlyről mindig csak úgy beszéljek, mint angol kémről. A tárgyaláson a hozzám feltett kérdésekre úgy válaszoltam, ahogy nekem a fhdgy. megparancsolta.”⁹⁷

Virágék ügyében a Budapesti Katonai Ügyészség 1950. augusztus 5-én nyújtott be vádiratot Kü. 093/1950. sz. alatt, majd a társaság 1950. augusztus 18-án került a Margit körúton székelő Budapesti Katonai Törvényszék elé. A vádlottak bűnösségét beismerő vallomásaik, valamint a Bánkúti József által küldött levelek támasztották alá.⁹⁸ A tárgyalás eredményeként KB. I. 064/1950. sz. ítélettel Virág Sándort I. rendű vádlottként szervezkedés vezetésének büntette és hűtlenség miatt életfogytiglani börtönre, Poprádi Pál II. rendű és Juhász István III. rendű vádlottakat háborús büntett, szervezkedésben való tevékeny részvétel és hűtlenség miatt 15-15 év, Jeviczky Károly IV. rendű vádlottat szervezkedésben való tevékeny részvétel és hűtlenség miatt 15 év, Tasnádi Sándor V. rendű és Pusztai László VI. rendű vádlottakat 12-12 év börtönre, valamint mellékbüntetésekre ítélte. A katonai főtörvényszék 1950. augusztus 29-én foglalkozott ügyükkel másodfokon, azonban a bíróság II. 024/1950. sz. ítéletével az elsőfokú bíróság ítéletét helyben hagyta.⁹⁹

96 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Tárgyalási jegyzőkönyv, 1957. július 1–2.

97 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 3.

98 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

99 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

BÖRTÖNÉLET

Virágék börtönbeli életéről Virág Sándor és Jeviczky Károly visszaemlékezéseiből tudhatunk. Jeviczky Károly büntetését Kőbányán kezdte, hamarosan azonban átszállították Vácra, ahol másfél évig raboskodott. Ezután visszakerült Kőbányára, ahol „a legkisebb hibáért is súlyosan megverték az elítéltet, és [az elítélt – K. J.] súlyos börtönfegyelmit kapott”.¹⁰⁰ A börtönbeli hangulatot Jeviczky Károlynak – vélhetően – a ’60–70-es évek fordulóján írt önéletrajza adja vissza: „Az a börtön szabályzat, rendelkezések és fegyelem, amit nekünk, elítélteknek be kellett tartani a XX. században, azt mondhatnám, hogy a középkor barbár korszakában hozott ítéletek, gályarabokra szabott törvények emberségesebbek voltak, mint azok az ÁVH által végrehajtott intézkedések, kínzások, és kivégzések, amit 1945–1956-ig elkövettek a Szocializmus megszerettetése szempontjából. [...] Az elítéltek öltözéke fehér-fekete csíkos ruha volt, a sapkájuk is ugyanolyan színű volt. A kőbányai börtönben nemcsak szenvedtek az emberek, de kegyetlenül nyomorékká is verték, sőt agyon is verték őket elég sokat. Az akasztások is nem kis mértékben voltak, a közönség tudtával olyan volt publikálva, mint Szálasi, Rajk, hogy szenzáció legyen. De a legtöbbről mai nap se nincs tudomása a közönségnek arról, hogy kik, miért [haltak meg] és mi volt a [kivégzett] főbenjáró bűne. Csak a kőbányai börtönben nem egy-kettőt végeztek ki napjában, hanem gyakori eset volt, hogy 6–8, sőt 10 személyt is egyszerre.”¹⁰¹

Virág Sándor szintén Vácra töltötte büntetését, 1952. április 20-án a gyűjtőfogházba, 1952. július 2-án a Pestvidéki fogházba szállították, 1953–1955 között pedig ismét a gyűjtőben raboskodott. Viszsaemlékezése szerint a gyűjtőfogházi gombüzemben napi 18–20 órát dolgoztatták: „Itt olyan kegyetlen hajsza volt, hogy én, aki egész életemben dolgoztam, és jó szakember is voltam, nem tudtam az előírt normát teljesíteni. A napi munkaidő 18–20 óra volt, és amikor éjjel 12 órakor felvittek bennünket a zárkába a kihűlt vacsora sem kellett, hullafáradtan buktunk a szalmazsákra. Ez a kiszámítottan kegyetlen kínzás majdnem két évig tartott, s az volt az érzésünk, hogy így akarnak bennünket likvidálni. Szerencsémre innen az egyik asztalosműhelybe kerültem, ahol már valamivel könnyebb volt, bár itt is nagy volt a hajsza. De céltudatosan folyt a kínzás közöttünk, minden

100HOM HTD 77.252.2. Jeviczky Károly önéletrajza
101HOM HTD 77.252.2. Jeviczky Károly önéletrajza

csütörtök este hatkor megkezdődött a vasalás, ami közel éjjel 12-ig tartott. Ilyenkor 15–20 elítelt ordított kínjában a csillag közepén [...] az őrség ajtaja előtt. A körülbelül 1200–1300 főt befogadó bal csillagban senki sem aludt, várva, hogy mikor nyílik az ajtó és őt is kiviszik a vasalásra. Hogy ez bekövetkezzék, nem kellett semmit elkövetni, mert mindenki annyira félt ettől a barbár kínzástól, hogy annyira vigyázott arra, hogy ide ne kerüljön, mégis, minden csütörtökön meg volt a kellő létszám. Én azért kerültem vasba, mert amikor vasárnap reggel fürdeni vittek, a zubbonyom felső gombja nem volt begombolva. A vasalás úgy történt: a delikvenst leültették a padlóra és közönséges ökörlánccal a jobb kezét a bal lábához, a balt pedig a jobb lábához kötötték a láncsal, amit menetes csavarral szorítottak össze, ami 10 perc múlva teljesen beledagadt a húsba, mely kegyetlen fájdalmat okozva őrzítő érzés volt. A másik módszerük az volt, hogy majdnem minden vasárnap délelőtt a fogház mindhárom emeletén megrendezték a békaügetést, ami abból állt, hogy 60–70 éves emberek is guggolva ugráltak körül a zárka előtti folyosót. Aki kidőlt, vagy elájult, összerugdosták és kényszerítették, hogy tovább csinálják. Ehhez sem kellett semmit elkövetni, egyszerűen csak kinyílt a zárkaajtó és az őr – akit mi smasszernek hívtunk – bejött, végighúzta kezét a lámpaernyőn és már vitte is ki, néha az egész zárkát, holott az ernyőt mindennap, többször is, letöröltük éppen azért, mert igen féltünk a békaügetéstől. Így a vasárnapunk délelőtti rettegetéssel telt el, mindig vártuk, hogy mikor nyílik az ajtó, és bennünket is kivisznek, egyébként mi is úgy szenvedtünk, mint ők, mert állandóan hallottuk a jajgatásukat és a verést is.¹⁰²

Az elítelt szociáldemokraták sorsáról, hollétéről családjuk közel három és fél évig semmit sem tudott. Pusztai László felesége már a letartóztatás idején elvált férjétől, hogy könnyebben juthasson álláshoz.¹⁰³ Virág Sándor 1953. november 20-án kapott engedélyt először arra, hogy feleségének írhasson.¹⁰⁴ Így történhetett a többiekkel is, hisz Poprádi Pál felesége is ekkor, 1953. november 24-én kapott először férjétől levelet, amelyből megtudta, hogy 15 évi börtönre ítélték, s büntetését a Budapesti Gyűjtőfogházban tölti.

102 HOM HTD 77.252.2. Dancza Lajos: Szabadon gondolkodók a börtön falai között. Személyes élményeim és mások visszaemlékezései alapján. (Virág Sándor visszaemlékezése)
103 ÁBTL 2.1. – III/17-a. /V-143392/1./1. Pusztai László kihallgatása, 1956. április 13.
104 HOM HTD 77.252.2. Dancza Lajos: Szabadon gondolkodók a börtön falai között. Személyes élményeim és mások visszaemlékezései alapján. (Virág Sándor visszaemlékezése)

Hitvese elhurcolásának, elítélésének okairól azonban semmit sem tudott, mint ahogy azt sem, melyik bíróság mondta ki a verdiktet.¹⁰⁵

A társaság tagjai közül elsőként az Elnöki Tanács egyéni kegyelme folytán Tasnádi Sándor szabadult 1955. augusztus 18-án, majd a Növényolaj és Szappanipari Vállalatban raktárosa lett.¹⁰⁶ Augusztus 19-én Pusztai Lászlót is elengedték, ő a Borsodmegyei FMSZ Szállítási Vállalatnál helyezkedett el beruházási előadóként és újra feleségül vette elvált nejét.¹⁰⁷ 1955. december 12-én Jeviczky Károly és Juhász István szabadult szintén egyéni kegyelemmel, előbbi a Lenin Kohászati Művekben kapott munkát vasöntőként.¹⁰⁸

Poprádi Pál felesége 1956. január 12-én kérelmezte a Legfőbb Ügyésznél férje ügyének kivizsgálását és büntetése hátralévő idejének az elengedését.¹⁰⁹ Nem tudni, hogy Poprádiné kérelmének volt-e a később történetekhez köze, de férje 1956. március 28-án szabadlábra került.¹¹⁰ Ugyanekkor szabadult Virág Sándor is. A szabadlábra helyezettéssel nyilatkozatot írtak alá arról, hogy hallgatnak a velük történetekről: „Büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy letartóztatásom és elítélésem során tapasztaltakról, hallottakról és látottakról hivatalos szervek (bíróság, ügyészség, a BM. illetékes szervei) felszólítása nélkül nem teszek említést. Tudatában vagyok annak, hogy e nyilatkozatban foglaltak megszegése államtitok megsértését jelenti, ami a Magyar Népköztársaság törvényei értelmében büntetőjogi következményeket von maga után.”¹¹¹

REHABILITÁCIÓ

Virág Sándor és Poprádi Pál szabadlábra helyezése után szinte azonnal, 1956. április 2-án megkezdődött a társaság ügyének felülvizsgálata. Az egykori vádlottakat és a tanúkat ismét kihallgatták, s ezúttal már

105 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Poprádi Pálné kérelme a Legfőbb Ügyésznél. Cegléd, 1956. január 12.

106 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Tasnádi Sándor kihallgatása, 1956. április 2.

107 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Pusztai László kihallgatása, 1956. április 13.

108 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Jeviczky Károly kihallgatása, 1956. április 13.

109 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Poprádi Pálné kérelme a Legfőbb Ügyésznél. Cegléd, 1956. január 12.

110 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Poprádi Pál kihallgatása, 1956. április 5.

111 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Poprádi Pál nyilatkozata, 1956. március 29.

elmondhatták, valójában mi történt. Virág Sándor kihallgatásakor közölte: „Az ítéletet nem tartottam jogszerűnek, mivel a fenti cselekményeket egyáltalán nem követtem el. [...] az egész szervezkedésből egy szó sem igaz. A jegyzőkönyvben idevonatkozóan vallottakat kényszer hatása alatt vallottam.”¹¹² Hasonlóképp nyilatkoztak társai is, egyetlen dolgot vallottak be csupán, tudomásuk volt Virág és a nyugatra szökött Bánkuti citromlével írott levelezésről.¹¹³

A Legfelsőbb Bíróság 1957. július 1–2-án tartott perújítási tárgyalást. A tanács elnöke dr. Sömjén György hb. őrnagy, tagjai Csonka Tibor ezredes és Czinege Lajos alezredes ülnökök voltak. A legfőbb ügyészség előzetes indítványában Virágot hűtlenség, Poprádit, Juhászt, Jeviczkyt feljelentési kötelezettség elmulasztása, Tasnádit és Pusztait pedig hűtlenséghez való segítségnyújtás miatt javasolta elmarasztalni.¹¹⁴ A tárgyaláson a vádlottak egyike sem érezte magát bűnösnek és arra hivatkoztak, hogy beismerő vallomásukat bántalmazás hatására tették. A bíróság előtt Kovács János, a legfőbb ügyész helyettese az eredeti ügyészségi indítvánnyal szemben csupán Virág elmarasztalására tett javaslatot izgatás büntette miatt.¹¹⁵ A bíróság elfogadta a vádlottak előadását, miszerint „korábbi beismerő vallomásaikat tetteleges bántalmazás hatása alatt, illetve egyéb kényszer folytán tették meg. A Legfelsőbb Bíróságnak ugyanis az egyéb hasonló bűnügyekből hivatalos tudomása van arról, hogy a volt Államvédelmi Hatóság egyes vizsgálói különböző kényszereszközöket alkalmaztak valótlán tartalmú beismerő vallomások kivételére. Jelen bűnügyben – az ott felhozottak tüzetes vizsgálata után megállapítható, hogy a vádlottak olyan bűncselekményeket is beismertek, amelyeknek elkövetése reájuk vonatkozóan kizárt. Ebből is arra a meggyőződésre jutott a Legfelsőbb Bíróság, hogy beismerő vallomásuk valótlán, a bűnösség megállapításának alapjául nem szolgálhat.”¹¹⁶

A Legfelsőbb Bíróság Virágék elmondását alapul véve a vádlottakat – bizonyíték, vagy bűncselekmény hiányában – felmentette a vádak alól. A bíróság egyetlen személyt marasztalt el, Virág Sándort. Virág

ugyanis a bíróság megállapítása szerint a népi demokratikus államrend elleni izgatás büntetettét követte el azzal, hogy a Bánkutitól kapott nyugati, emigráns sajtócikkeket, amelyek „tele vannak a népi demokratikus államrenddel való gyűlölet felkeltésére alkalmas kijelentésekkel” vádlott-társainak felolvasta. Virágot ezért a bíróság bűnösnek mondta ki és 3 év 6 hónap börtönre ítélte. Az 1953-as közkegyelmi rendelkezés (1953. évi 11 tvr. 4. §.) értelmében büntetését 2 évre csökkentette, s egyúttal eddigi fogva tartásával teljes egészében kitöltöttnek vette.¹¹⁷ Az ítélet még aznap jogerőre emelkedett.

UTÓLÉLET

Virág Sándorra és társaira nem vehetett a rehabilitációs eljárás során jó fényt, hogy az 1956-os forradalom idején kivétel nélkül aktivizálták magukat. Virágék 1956. október végén az 1953-ban szintúgy elítélt Kormos Vilmossal együtt fogtak hozzá a Szociáldemokrata Párt újjászervezéséhez, s október 31-én az Észak-Magyarországban egy felhívást jelentettek meg a párt újjászervezéséről, majd többük (Virág, Jeviczky, Pusztai, Tasnádi) pártjuk képviselőjében tagja lett a Miskolc városi Nemzeti Bizottságnak. A forradalom bukása után Tasnádi foglalkozott az emigrálás gondolatával, de végül letett tervéről.¹¹⁸ Ő is tudhatta, hogy a forradalom alatti szereplésükért ismét eljárás indulhat ellenük. Így is történt.

Virág Sándor őrizetbe vételét már 1957. március 11-én javasolták arra hivatkozva, hogy aktív tevékenységet fejtett ki a forradalom napjaiban, uszít a Kádár-kormány ellen, „s azt beszéli, hogy az nem lesz hosszú életű. Erősen jobboldali beállítottságú.”¹¹⁹ Őrizetbe vételére végül csak két hónappal később került sor „hűtlenség” büntette címén, de május 2-án azzal engedték haza, hogy az eljárást szabadlábbon kívánják ellene lefolytatni.¹²⁰ 1957. május 1-jén Juhász Istvánt és Tasnádi Sándort állították elő, illetve gyanúsítottként hallgatták ki. Tasnádit július 9-én le is tartóztatták, július 22-én azonban megszüntették ellene az eljárást

112 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Virág Sándor kihallgatása, 1956. április 3.

113 ÁBTL 2.1. – III/17-a. (V-143392/1.) /1. Poprádi Pál kihallgatása, 1956. április 5.

114 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfőbb Ügyészség, 002434/1956. legü. sz. indítványa. 1956. május 9.

115 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Tárgyalási jegyzőkönyv, 1957. július 1-2.

116 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

117 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.) Legfelsőbb Bíróság Katf. I. 211/1957. sz. végzése

118 ÁBTL 2.1. – III/17/b. (T-8420/39.) Jelentés. Tasnádi Sándor jobboldali szociáldemokrata ellenforradalmi tevékenysége. 1957. július 11.

119 ÁBTL 2.1. – III/17/b. (T-8420/39.) Jelentés Virág Sándor ügyében. 1957. március 11.

120 ÁBTL 2.1. – III/17/b. (T-8420/39.) Szabadon bocsátási utasítás. 1957. május 2. Jelentés, 1961. március 22.

és szabadlábra helyezték (KIS 2016, 257). Virágék ellen végül újabb büntetőeljárás nem indult, a politikai nyomozó osztály azonban változatlanul figyelemmel kísérte tevékenységüket.

Közben az egykori sorstársak között megtört az egység. Pusztai Lászlót 1957. május 2-án terhelő adatok alapján a politikai nyomozó osztály beszervezte, majd „Szepesi Sándor” fedőnéven volt vádlott-társai ellen is felhasználta, utóbb belföldön és külföldön egyaránt foglalkoztatta (VARSÁNYI 2013). Tasnádi Sándor pedig elfordult Virágtól, mert úgy érezte, hogy „egész élete tragédiáját neki köszönheti”.¹²¹

A társaságot az állambiztonság egy ideig szemmel tartotta, Virág Sándornál 1958-ban a postai küldemények ellenőrzését is bevezették¹²² és Pusztaiin kívül egy bizonyos „Mátyás” fedőnevű ügynököt is ráállítottak (VARSÁNYI 2013). Ezen jelentésekből tudhatjuk, hogy Virág az '50-es évek végén igyekezett kapcsolatot tartani elvbarátaival, 1961-re azonban már „politikailag visszahúzódó magatartást” tanúsított.¹²³

Az 1960-as évek elején az állambiztonság Juhász Istvánra koncentrált, ugyanis információik szerint ekkor már ő volt Miskolcon a „központi góca az SZDP illegációnak” és megyei szinten állt szoros kapcsolatban a régi szocdemekkel (VARSÁNYI 2013). Megfigyelése azonban sokáig nem tarthatott, Juhász 1963. február 13-án meghalt (VIDA 1999, 252). Fia talon, mindössze 42 évesen elhunyt 1962-ben Tasnádi Sándor is.

Virág Sándor egykori börtöntársaival azonban később is tartotta a kapcsolatot, őket több alkalommal felkereste budapesti lakásán. Erre felfigyelve az állambiztonság 1963-ban ismét bevezette megfigyelését.¹²⁴ Virág jogi tortúrája 1964-ig tartott, az Elnöki Tanács ekkor kegyelemből mentesítette a büntetett előlethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól.¹²⁵ Az állambiztonság időről időre jelentést készített magatartásáról, tevékenységéről, azonban az időközben már szívbeteg Virág egyre kevésbé volt

számukra érdekes, így az operatív nyilvántartásból 1976 nyarán törölték.¹²⁶ A sokat szenvedett egykori szocdem alig néhány hónapot élt még csupán, 1976. november 27-én hunyt el Miskolcon.

RÖVIDÍTÉSEK, FORRÁSOK

ÁBTL – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest

2. 1. III/17. a-b. Virág Sándor és társai ügye
HOM HTD – Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Adattára, Miskolc

77.252.2. Dancza Lajos: Szabadon gondolkodók a börtön falai között. Személyes élményeim és mások visszaemlékezései alapján.

MNL BAZML – Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, Miskolc
XVII. 2. A Miskolci Nemzeti Bizottság iratai

IRODALOM

KIS József

2016 *Miskolc, 1956*. Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata, Miskolc.

VARSÁNYI Erika

2011 A szociáldemokraták az igazságszolgáltatás útvesztőiben (1950–1962). Kálmán József emlékezete. *Betekintő*, 2011/4. 1–14.
http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2011_4_ varsanyi.pdf (letöltés ideje: 2019. július 4.)

2013 A barikád két oldalán... Szociáldemokrata „figyelők” és megfigyelték, II. rész. *Betekintő*, 2013/2. 1–27.
http://epa.oszk.hu/01200/01268/00025/pdf/EPA01268_betekinto_2013_1_ varsanyi.pdf (letöltés ideje: 2014. november 28.)

VIDA István (főszerk.)

1999 *Az 1945. évi november 29-re Budapestre összehívott Nemzetgyűlés almanachja. 1945. november 29. – 1947. július 25.* Budapest.

ZINNER Tibor

2013 *„A nagy politikai affér” a Rajk-Brankov ügy II.* Saxum Kiadó, Budapest.

121 ÁBTL 2.1. – III/17/b. (T-8420/39.) Tasnádi Sándorról és Kormos Vilmosról jellemzés. Adta „Szepesi” fn. ügynök 1957. június 5.

122 ÁBTL 2.1. – III/17/b. (T-8420/39.) Szolgálati jegy. 1958. június 20.

123 ÁBTL 2.1. – III/17/b. (T-8420/39.) Jelentés. „Mátyás” fn. ügynök. 1959. február 20., Jelentés, 1961. március 22.

124 ÁBTL 2.1. – III/17/b. (T-8420/39.) Tájékoztató jelentés Virág Sándor volt Borsodmegyei SZDP titkárról. 1963. január 19.

125 ÁBTL 2.1. – III/17. (V-143392/1.)

126 ÁBTL 2.1. – III/17/b. (T-8420/39.) Határozat az operatív nyilvántartásból való törlésről. 1976. augusztus 18.

**THE VIRÁG-AFFAIR
CONCEPTUAL TRIAL AGAINST THE RIGHT-WING SOCIAL DEMOCRATS IN MISKOLC**

Keywords: social democrats, conceptual trials, Stalinism in Hungary, State Protection Authority (ÁVH), prison life, 1956 revolution and war of independence, operational surveillance

The aim of the paper is to describe the conceptual procedure and afterlife of the right-wing social democrats in Miskolc. Proceedings were initiated against Sándor Virág and others on charges of organizing anti-state movements and espionage. During their interrogations at the State Protection Authority, they testified against themselves and their accused accomplices under severe coercion, on the basis of which they were all sentenced to severe prison sentences in 1950. The group was in prison until 1955/56, but state security kept its members under surveillance for many years. [translated by Péter Módis]

József Kis

